
Yalçınkaya, F. (2020) Türk Lehçeleriyle Yaratılmış Halk Bilgisi Ürünlerinin Aktarımında Yaşanan Problemler Üzerine Bir İnceleme. *Folklor Akademik Dergisi*. Cilt:3, Sayı:1, 81 - 98.

Makale Bilgisi / Article Info

Geliş / Recieved: 17.01.2020

Kabul / Accepted: 23.03.2020

Araştırma Makalesi/Research Article

TÜRK LEHÇELERİYLE YARATILMIŞ HALK BİLGİSİ ÜRÜNLERİNİN AKTARIMINDA YAŞANAN PROBLEMLER ÜZERİNE BİR İNCELEME

Fatoş YALÇINKAYA *

Öz

Türkler tarih boyunca geniş coğrafyalara yayılmış, birçok devlet kurmuş, farklı din ve inançlara mensup olmuştur. Karşılaştıkları kültürlerle alış-verişte bulunmuş, onlardan etkilenmiş ve onları etkilemiştir. Hızla çoğalan ve yayılan Türk toplulukları zamanla coğrafi uzaklıklar, siyasi karmaşalar vb. sebeplerden birbirlerinden uzaklaşmıştır. Karşılaşmış oldukları yeni dillerin, dinlerin ve kültürlerin etkisiyle birbirine yabancılaşmışlardır. Siyasi, coğrafi ve tarihi sebeplerden doğan ayrılıklar ana dilden kopuşları hızlandırmıştır. Ortak bir ana dili konuşan topluluklar artık birer lehçe sahibi olmuşlardır. Mekânsal olarak yakın ya da iletişim içinde olan Türk topluluklarının lehçeleri birbirine yakın kalmıştır. Ama uzak olan, baskın kültürlerin etkisi altında kalan lehçeler arasındaki fark ise artmıştır. Türk topluluklarının yaratmış oldukları halk bilgisi ürünleri de bu farklılıklardan etkilenmiştir. Türk dünyasında kültürel birliği sağlamak için birçok bilimsel çalışma yapılmaktadır. Bu çalışmalar yapılırken birçok sorunla karşılaşmaktadır. Çalışmaların yeterli sayıda olmaması, sözlüklerin az, kaynaklara ulaşımın zor oluşu, üniversiteler arası iletişimin azlığı vb. durumlar sorunların asıl sebepleridir.

Son yıllarda Türkiye’de Türk dünyası topluluklarıyla ilgili çalışmaların arttığı görülmektedir. Üniversitelerde özellikle Türkoloji, Türk Dili ve Lehçeleri, Türk Halk Bilimi vb. bölümlerde çalışmalar artmıştır. Halk Bilimi bölümlerinde Türk lehçeleriyle yaratılmış birçok halk bilgisi ürünü Türkiye Türkçesine aktarılıp Türkiye’de yapılan çalışmalara göre incelenip analiz edilmektedir.

* Dr. Fatoş Yalçınkaya. E-Mail: fatos-yalcinkaya@hotmail.com ORCID: 0000-0002-8864-1608

** Bu makale Uluslararası Kültür ve Dil Araştırmaları (UKDA) tarafından Ankara’da düzenlenen Uluslararası Türk Kültürü Sempozyumu Dil-Tarih-Coğrafya 6-8 Aralık 2019’da bildiri olarak sunulmuştur.

Bu çalışmada “Lehçeler arası aktarım yapan araştırmacının sınır ve sorumlulukları ne olmalıdır?” sorunu üzerinde durulacaktır. “Aktarıcının sınırları ne olmalı, aktarıcı metni aktarırken metne ne kadar müdahale edebilir, aktarıcı yeni bir yaratıcı mıdır?” vb. sorulara cevap aranacak, aktarıcının karşılaştığı sorunlar ve çözümler üzerinde durulacaktır. Bütün bu sorulara ise halk bilgisi ürünlerinden hareketle cevap aranacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk, lehçe, halk bilgisi ürünü, aktaran, aktarım

AN INVESTIGATION ON THE PROBLEMS OF TRANSFER OF FOLK KNOWLEDGE PRODUCTS CREATED WITH TURKISH LANGUAGE

Abstract

Throughout history, Turks have spread to wide geographies, established many states and belonged to different religions and beliefs. Turks exchanged with the cultures encountered and Influenced by them and affected them. Rapidly growing Turkish communities, over time, geographical distances, political turmoil and so on. separated from each other for reasons. They are alienated from each other by the influence of new languages, religions and cultures. The differences caused by political, geographical and historical reasons accelerated the breaks from the mother tongue. Communities speaking a common mother tongue now have a dialect. The dialects of the spatially close or communicating Turkish communities remained close to each other. But the distinction between dialects that are distant, influenced by dominant cultures, has increased. Folklore products created by Turkish communities were also affected by these differences. Many scientific studies are carried out to ensure cultural unity in the Turkish world. Many problems are encountered during these studies. The lack of sufficient number of studies, the lack of dictionaries, the difficult access to resources, the lack of communication between universities, etc. are the main causes of problems.

Turkey has increased in recent years of studies on Turkish World Communities. Especially Studies in the departments of Turkology, Turkish Language and Dialects and Turkish Folklore have increased in universities. Folklore section, Turkish dialects have transferred many peoples information product created with Turkey Turkish, are observed and analyzed according to studies carried out in Turkey.

This work “What should be the limits and responsibilities of the researcher who transfers the dialects?” will focus on the problem. What should be the boundaries of the transmissive, how much the transmissive can intervene in the text when transferring the text, is the transmissive a new creator? ”And so on. answer search to the questions will be sought, problems and solutions faced by the transmissive will be discussed. All these questions will be answered with the help of Folk Information products.

Keywords: Turkish, polish, folk information product, transmitter, transfer

GİRİŞ

Türkler Orta Asya'dan Sibiryaya, Avrupa'ya ve Anadolu'ya kadar yayılma imkânı bulmuş ve tarih boyunca irili ufaklı birçok devlet kurmuş bir topluluktur. Tarihe yön veren Türklerden bazıları günümüzde bağımsız birer devlet kurmuşken bazıları özerk/otonom statüde bazıları ise Türk olmayan devletler içinde azınlık statüsündedirler. Günümüzde geniş coğrafyalara yayılmış olmanın getirmiş olduğu sorunlarla karşı karşıyayız. Mekânsal ayrılıklar, siyasi ve ekonomik sebepler, inançsal ve kültürel farklılıklar sorunların derinleşmesine sebep olmuştur. Türk dünyasında yaşanan bu sorunların çözümü için atılmış adımlar yetersiz olmasına rağmen önemli adımlardır. Türk dünyası ile ilgili yapılan bilimsel çalışmalar atılan bu adımlardan biridir. Bu çalışmada bilimsel çalışmalar yapılırken yaşanan sorunlar üzerinde durulmuş, sonuç kısmında ise sorunların çözümüne katkı sağlayacak çözüm önerileri sunulmuştur.

Günümüzde Türkiye'de hakkında bilimsel çalışmalar yapılan Türk toplulukları şunlardır: Türk devletleri; Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Özbekistan, Türkiye, Türkmenistan. Azınlık veya özerk statüde olan diğer Türk toplulukları; Tatar, Başkurt, Çuvaş, Altay, Yakut, Tıva ve Uygurlar. Çalışmanın evreni yukarıda adı geçen farklı Türk lehçelerine sahip Türk topluluklarıdır. Çalışmanın örnekleme ise Türk dünyasına ait ve farklı lehçelerle üretilmiş halk bilgisi ürünleridir. Örnekler Türkiye Türkçesi'ne aktarılmış Türk dünyası destan, masal ve efsanelerinden seçilmiştir. Çalışmanın amacı Türk dünyasına ait halk bilgisi ürünlerinin aktarımında yaşanan problemleri ne olduğunu ortaya koymaktır. Çalışmanın hedefi ise Türk dünyasının kültürel birliğine katkı sağlayacak ve sorunların halledilmesine yardımcı olacak çözüm önerilerini ortaya koymaktır.

Türkler geniş coğrafyalara yayıldıkları için bazı sorunların yaşadığını daha önce belirtilmiştir. Bu sorunların en önemlisi lehçe farklılıklarıdır. Lehçe; dilin yazılı metinlerle takip edilmeyen çok eski bir dönemde ayrılan ve önemli sesbilgisi ve şekilbilgisi farklılıkları gösteren koludur (Buran ve Alkaya, 2013: 41). Türk dili; Çuvaşça, Yakutça ve Türkçe olmak üzere üç lehçeye ayrılmıştır. Türk dilinden ilk ayrılan Çuvaşça, ikinci ayrılan ise Yakutça olmuştur. Çuvaşça ve Yakutça dışında

kalan diğer Türk lehçeleri Batı (Güneybatı) Türkçesi (Türkiye Türkçesi, Gagauz Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Türkmen Türkçesi) ve Kuzeydoğu (Doğu) Türkçesidir (Özbek Türkçesi, Uygur Türkçesi, Kazak Türkçesi, Karakalpak Türkçesi, Kırgız Türkçesi, Kazan/Tatar Türkçesi, Başkurt Türkçesi, Kırım Türkçesi, Nogay Türkçesi, Karaçay Türkçesi, Malkar Türkçesi, Kumuk Türkçesi, Altay Türkçesi, Hakas Türkçesi, Tuva Türkçesi, Karay Türkçesi) (Buran ve Alkaya, 2013: 41-64; Kaymaz, 2006:230).

Dil, bir toplumun hafızasını oluşturur. Dilin farklılaşmaya başlaması veya unutulması kültürel kopuşa ve yok oluşa sebep olur. Bu sebepten kültürel birliğin sağlanması için ciddi adımların atılması gerekmektedir. Lehçeler arası uçurumların artmasına birçok şey sebep olmaktadır. Bunlardan biri kullanılan alfabledir. Türk toplulukları farklı alfabeler kullanmışlardır. Bazı topluluklar ise aldıkları alfabeyi kendilerine göre uyarlayıp onlara bazı eklemeler yapmıştır. Bu da birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Türk toplulukları tarafından kullanılan Arap, Kiril, Latin vb. farklı alfabeler ve bu alfabelere yapılan eklemeler ve uyarlamalar, lehçeler arası aktarımın yapılmasında problem yaratmıştır. Bazen bir Türk topluluğu birden fazla alfabe kullanmıştır. Farklı alfabelerin kullanımını onları kullanan Türk topluluğu içinde kopmalara sebep olmuştur. Bazı Türk toplulukları ise tarihin belli zamanlarında birden fazla alfabe değişimi yapmışlardır. Bu topluluklardan birisi de Uygurlardır. Doğu Türkistan Uygurlarının alfabe değişim süreci örnek olarak ele alınacak olursa; yaklaşık 15. yüzyıla kadar Uygurlar çok değişik alfabeler kullanmışlardır. Kök Türk, Soğd, Uygur ve Arap alfabeleri Uygurların kullandıkları alfabelerdir. İlk başlarda Göktürk alfabetesini kullanan Uygurlar, sonra Soğd kökenli Uygur alfabetesini, sonra Kiril alfabetesini bir ara da Latin alfabetesini kullanmışlardır. Günümüzde ise Arap alfabeti temelinde geliştirmiş oldukları bir alfabeyi kullanmaktadırlar (Gömeç, 2015: 205; İneyet, 2010: 15).

Uygur yazı hayatı üç başlık altında incelenebilir. Birincisi “Orhun yazısını kullandıkları devir”; ikincisi “Hue-Hu” adını verdiği runik yazının kullanıldığı devir; üçüncüsü ise “Arap yazısının” kullanıldığı devirdir. Uygurlar, Göktürk alfabetesini 6 ve 9. yüzyıllar arasında Orhun ve Selenge civarında yaşadıkları sırada ve kabileler halinde Doğu Türkistan’a geldikleri devirde de kullanmışlardır. Uygurlar Doğu Türkistan’a geldikten bir süre sonra 16. yüzyıla kadar “Eski Uygur Alfabeti” diye adlandırdıkları bir alfabe

Türk Lehçeleriyle Yaratılmış Halk Bilgisi Ürünlerinin Aktarımında Yaşanan Problemler Üzerine Bir İnceleme

kullanmışlardır. Uygur alfabesi, Soğd alfabesine harf eklenmesi gibi bazı değişikliklerin yapılması suretiyle Türkçe için kullanışlı hale getirilmiş bir alfabadir (Ata ve Tulum, 2013: 8; Alptekin, 1978: 92-94; Kaşgarlı, 2004: 44-45). Menşei Soğd yazısına dayanmasına rağmen Uygurların elinde Türk millî yazısı durumuna getirilen, Uygurlar sayesinde Moğollar döneminde üç kıtaya yayılan Uygur Yazısı 1300 yıllık bir tarihe sahiptir. Arap alfabesini Uygurlar, İslamiyet'i kabul ettikten sonra (932-1976) benimsemişlerdir. Türkçedeki ünlüleri ifade etmede yetersiz kalan Arap alfabesine yeni eklemeler yapılmıştır. Arap harflerine dayalı eski Uygur yazısı XI. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar küçük değişikliklerle devam etmiştir. 1936 yılında Arap alfabesi esasındaki eski Uygur yazısı değiştirilip yeni harfler eklenmiştir. Son değişiklik ise 1983 yılında yapılmıştır. 1954-1956 yılları arasında Uygur aydınları Sovyetler Birliğine bağlı Batı Türkistan'daki soydaşlarıyla kültür birliğini sağlamak için onların kullanmış oldukları Kiril esasında yeni Uygur alfabesini meydana getirip kullanma teşebbüsünde bulunmuşlar. Fakat Çin'in baskısı sonucunda Latin alfabesini kullanmaya başlamışlardır. 1980 yılından sonra Doğu Türkistan aydınları arasında Arap alfabesi esasına dayalı eski Uygur yazısı tekrar kullanılmıştır. 1983 yılında ise Arap alfabesi esaslı Uygur alfabesi Doğu Türkistan'da her alanda kullanılması yasallaştırılmıştır. Tarih boyunca Uygurlar, kabul ettikleri yeni dinlerin kutsal metinlerinin yazıldığı alfabeleri alıp dillerinin yazımına uyarlamışlardır (Alptekin, 1978: 94; Ata ve Tulum 2013: 7; Kaşgarlı, 2004: 46-49; Yasin, 2011: 103). Diğer Türk topluluklarında da Uygurlarinkine benzer durumlar yaşanmıştır.

Lehçeler arası aktarımlarda yaşanan sorunlara dikkat çeken ilk kişi Ahmet B. Ercilasun¹ olmuştur. Ercilasun, Türk Dünyası Üzerine İncelemeler adlı eserinde “Lehçeler Arası Aktarma” ve “Türk Lehçelerinin Anlaşılmasında Dikkat Edilecek Noktalar” bölümlerinde bu konuya değinmiştir (Ercilasun, 1998: 91-100, 179-186).

¹Türkiye'de Türk lehçelerinin tamamı ile ilgili ilk çalışma Saadet Çağatay'ın *Türk Lehçeleri Örnekleri II- Yaşayan Ağız ve Lehçeler* (DTCF, 1977) adlı çalışmadır. Bu kitapta dil özellikleriyle ilgili birkaç sayfalık bilgi verilmiştir. Bir sonraki çalışma ise Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü'nün 1976 yılında yayımlanmış olduğu *Türk Dünyası El Kitabı*'dir. Ahmet Bican Ercilasun başkanlığında hazırlanan *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü* (KB, 1992) 1992 yayımlanmıştır. Bu çalışmada sekiz Türk lehçesinin grameri hakkında bilgi verilmiştir. Ahmet Buran ve Ercan Alkaya tarafından hazırlanan *Çağdaş Türk Lehçeleri* adlı eser (Akçağ 2001) Azerbaycan, Türkmen, Özbek, Uygur, Tatar, Kazak, Kırgız lehçelerinin gramerlerini içermektedir. 2007 yılında Ahmet B. Ercilasun'un editörlüğünü yapmış olduğu çalışma Türk lehçeleri üzerine yapılmış en kapsamlı çalışmadır. Bu kitapta yazı dili olarak kullanılan Türk lehçelerinin tamamının grameri hakkında ayrıntılı bir şekilde ele alınıp incelenmiştir (Edt. Ercilasun 2007: 7-10).

Lehçeler arası aktarmada yaşanan problemler üzerine çalışma yapan bilim insanları bu sorunu anlatmak için çeşitli terimler kullanmışlardır. Bunlardan bazıları; “yalancı eş değerler, sahte karşılıklar, sözde denkteşler, sesteş kelimeler, eş sesli, iletişimi zorlaştıran kelimeler, yalancı eş anlamlı kelimeler, aldatici kelimeler, diller arası benzeşimler, eş adlı terimler (Resulov, 1995: 916; Ersoy, 2007: 61; Yazıcı Ersoy, 2012:x-xı, 39). Yalancı eş değerler terimi Resulov’un “Akraba Diller ve ‘Yalancı Eş Değer’ Sorunu” adlı çalışmasından sonra kullanılmaya başlanmıştır. Bu terimin yaygınlık kazanması ise Mustafa Uğurlu’nun çalışmalarından sonra yaygınlık kazanmıştır. Uğurlu bu terimi ilk kez 2000 yılında yazmış olduğu “Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Meselesi ve ‘Abay Yolu’ Romanı” adlı çalışmasında kullanmıştır. Mustafa Uğurlu² bu sorunla ilgili birçok bilimsel yazı kaleme almıştır (Akca, 2017:92). Günümüzde en yaygın kullanılan terim *yalancı eş değer*³ terimidir. Bu terimle ilgili yapılan bazı tanımlar:

Yalancı eş değerlik, kaynak anlaşma birliğindeki bir kelimenin, ses ve yapı veya sadece ses bakımından aynı olan veya lehçeler arasındaki düzenli ses denklikleriyle aynı kaynaktan geldiği kolayca bilinen, yani benzer şeklinin, hedef lehçede bulunması; ancak bu iki kelimenin kavram alanlarının birbirine eş değer olmaması durumudur. Bu tür kelimeler, “kavram alanları hiç örtüşmeyenler” ve “kavram alanları tam örtüşmeyenler” veya “tam yalancı eş değer” ve “kısmî yalancı eş değer” olmak üzere iki grupta toplanabilir (Uğurlu, 2012: 218).

² Bkz. Mustafa Uğurlu (2000), “Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Meseleleri ve ‘Abay Yolu’ Romanı”. *Bilgi*, S. 15, 59-77; Mustafa Uğurlu (2001), “Türk Lehçelerinin Aktarımında Valenz Sözlüklerinin Önemi”, *Doğu Akdeniz Üniversitesi, Uluslararası Sözlükbilim Sempozyumu Bildirileri* (Yayımlayan: Nurettin Demir-Emine Yılmaz), Gazimağusa: 197-206. Mustafa Uğurlu (2002), “Kırgız ve Türkiye Türkçesi Arasında Bire Bir Kelime Eş Değerliği, ‘Camiyla’ Romanındaki Meseleler Üzerine”, *Scholarly Depth and Accuracy. A Festschrift to Lars Johanson* (Yayımlayan: Nurettin Demir- Fikret Turan), Ankara: Grafiker Yayınları: 389-401. Mustafa Uğurlu (2004), “Türk Lehçeleri Arasında Kelime Eş Değerliği”, *Bilgi*, S. 29, 31-37. Mustafa Uğurlu (2011), “Lehçe İçi Aktarmada ‘Yalancı Eş Değerlik’”, *38. ICANAS 2007*, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu: 18771890.

³ Bkz. Asker Resulov, “Akraba Diller ve Yalancı Eşdeğerler Sorunu”, *Türk Dili*, 1995, S. 524, 916–924; Yusuf Gedikli, “Türk Lehçelerinden Metin Aktarma Yolları ve Metin Aktarmanın İlke ve Meseleleri”, *II. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı (8-10 Aralık 1994)-Bildiriler*, İLESAM Yayınları, 1998, 58–69; Ahmet Karadoğan, “Türk Lehçeleri Arasında Yapı Eş Değerliği ve Yalancı Eş Değer Yapılar”, *V. Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I (20-26 Eylül 2004)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2004, 1591-1604; Seyitnazar Ārnazarov, “Türkmen ve Türkiye Türkçelerinde Aynı Kelimeler İle İfade Edilen Bazı Sıfatlardaki Anlam Farklılıkları Üzerine” *Dil Dergisi*, 2002, S. 113, 72–77; Dilek Ergönenç Akbaba, “Nogay Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Yalancı Eş Değerler” *Bilgi*, 2007, S. 42, s. 151-176; Fevzi Ersoy, “Çuvaş Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde Yalancı Eş Değerler”, *Türk Bilgi-Türkoloji Araştırmaları*, 2007, S. 14, 60-68; Bekir Direkci ve Mevlüt Gülmez “Güney Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Yalancı Eş Değerler” *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2012, S. 32, 133-154; Doğan Çolak “Saha Türkçesi İle Türkiye Türkçesi Arasında Yalancı Eşdeğerler” *II. Genç Akademisyenler Sempozyumu 24-25 Kasım 2014*, Ankara, 595-625.

Türk Lehçeleriyle Yaratılmış Halk Bilgisi Ürünlerinin Aktarımında Yaşanan Problemler Üzerine Bir İnceleme

Yalancı eş değer, kaynak dildeki bir kelimeyle hedef dildeki bir kelimenin köken, yazılış ve söylenişlerinin aynı, anlamlarının ayrı olması durumudur (Resulov, 1995: 916). Yalancı eş değer; iki Türk lehçesinde köken ve yazılış bakımından aynı oldukları halde, anlamları farklı olan kelimelerin aralarında fark yok zannedilerek eşleştirilmesidir. Aktarma problemiyle ilgili çalışma yapan bilim insanları yalancı eş değer konusuna ayrı bir önem vermişlerdir. Yapılan araştırmalarda; yalancı eş değer tanımı, yalancı eş değer kelimelerin aktarmada doğurduğu sıkıntılar, yalancı eş değer kelimelerin aktarıcılar için bir tuzak olması, yarım yalancı eş değerlik, tam yalancı eş değerlik gibi konular üzerinde durulmuştur (Kara, 2009: 1062).

Asker Resulov yalancı eş değerlerin ortaya çıkmasını üç ana sebebe bağlamaktadır:

1. Türk dilinin uzun tarihsel gelişim dönemleri içinde çeşitli kollara, gruplara, alt birimlere ayrılması.
2. Her iki dile yabancı dillerden giren aynı kelimenin bu dillerde değişik kavramlara karşılık olması ve yazı dilinde bu şekilde kabul edilmesi.
3. Ana dilden gelen bazı kelimelerin bu dillerden birinde yazı diline alınmaması ve konuşma dilinde kalarak zamanla ilk anlamından ve öteki dildeki anlamından farklı bir anlam ve üslûpta kullanılması (1995: 917-918).

Mehmet Kara, aktarma problemlerini “klasik aktarma ve makine aktarma sorunları” olmak üzere iki başlık altında ele alıp incelemiştir. Bu sorunların birçok sebebi olduğunu, bunlardan en önemlisi ise insan yetersizliği ve kaynak azlığı olduğunu söyler (2009: 1056). Nadejda Özakdağ, lehçeler arası aktarmada yapılan yanlışlıkların çevirmen merkezli bir sorun olduğunu söyler. Aktarma sorunları genellikle şiirdeki aktarma ve nesirdeki aktarma sorunları olmak üzere iki ana grupta incelenmektedir. Aktarma sorunları üzerine yapılan çalışmalarda genel olarak orijinal metnin aslını koruma, orijinal metnin aslını uyarılama, kelimelerde yalancı eşdeğerlik, yanlış ek seçimi, kelimeler arası uyumsuzluk, yanlış kelime seçme, kelime eksikliği, hedef lehçede olmayan kelime kullanma, atasözleri ve deyimleri yanlış aktarma, cümlenin öğelerini doğru yerleştirmeme, yazım ve noktalama hataları gibi hususlar üzerinde durulmaktadır (2016: 197).

Lehçeler arası aktarım sorunları halk bilimcilerin önündeki engellerden biridir. Dilbilimcilerin bu konudaki çalışmaları ve çözüm

önerileri halk bilimciler için de yol gösterici olmuştur. Aktarmalarda yaşanan sorunların çoğu aktarıcıdan kaynaklanan sorunlardır. Tarihi, coğrafi, dinî vb. kültürel farklılıkların artması sonucu şekillenen halk bilgisi ürünleri bir lehçeden diğerine aktarılırken aktarıcının sınırları ve sorumlulukları ne olmalıdır? Aktarıcı metni aktarırken metne ne kadar müdahale edebilir? Aktarıcının yaşadığı belli başlı sorunlar nelerdir? Bu çalışmada yukarıda yer alan sorulara cevap aranacaktır. Öncelikle aktarıcının lehçeler arası aktarım yaparken sınırları ve sorumlulukları ne olmalıdır, sorusu örnek metinlerle açıklanacaktır. Destan, masal ve efsane gibi halk bilgisi ürünlerinde çok fazla sorun yaşanmamaktadır. Bu türlerde kullanılan evrensel motiflerin ve formel ifadelerin çokluğu kısmen aktarımı kolaylaştıran sebeplerdir.

Bu Qiz Kinge Teelluq (Bu Kız Kinge Teeluk. Buğa Mozaylaptu, 2006: 111-116) adlı Uygur masalının orijinal metni:

Bar iken, yoķiken, aç ikenu, tok iken, burunķi zamanda Yasin Aħun isimlik bir d hkan  tkeniken. Bu d hkanııń üç ođli bolup,  oń ođliniıń ismi Avut, otturançı ođliniıń ismi Davut, kenci ođliniıń ismi Savut iken. Aylar  t ptu, yıllar  t ptu. Bu ođullarııń burutliri  et tartip,  yleydigan vakit bolup  aptu.

Türkiye Türkçesine aktarılmış metin:

Var iken, yok iken, a  iken tok iken, evvel zamanda Yasin Bay adlı bir  ift i yaşarmış. Bu çiftçinin üç oğlu varmış, büyük oğlunun adı Avut, ortanca oğlunun adı Davut, k  k oğlunun adı Savut imiş. Aylar geçmiş, yıllar geçmiş. Bu oğulların bıyıkları çıkmış, evlilik çağına gelmişler.

“Bu Kız Kimin Hakkı?” adlı Uygur masalının giriş kısmı evrensel ortak motifler ve formel ifadelerden oluşmaktadır. Aktarıcının metne fazla müdahale etmesi gerekmemektedir. Buna rağmen bir metin aktarılırken kelimesi kelimesine mi yoksa anlaşılır ve akıcı bir üslupla mı aktarılmalıdır, sorusu tartışmaya açıktır.

Melike Aytilla ile şehzade Reveydullah (Melike Aytilla Bilen şehzade Reveydulla, 2006: 217- 254) adlı Uygur masalının Arap alfabesiyle yazılmış, Latin alfabesine çevrilmiş orijinal metini:

 araħan bir k ni teħtte oltursa, saķili ki iřķandek boptu. U saķallirini siypap tatilaptu, biraķ ki işiş tatiliganseri edep k tiptu. U ilacsiz saķal

Türk Lehçeleriyle Yaratılmış Halk Bilgisi Ürünlerinin Aktarımında Yaşanan Problemler Üzerine Bir İnceleme

tarğikini élip taraptu, tarğakniñ tilliri arisiğa bir nimcan bürge balisi ilişip çıkıptu. Padişah uni tutuvélip mundağ oylaptu: «Şuncilik bir kiçik canivarniñ çékişi némidigen zeherlik- he?! U kaliçilik ya ki tögiçilik bolsa, kaççilik azablığan bolar?!» Şu çağda bir iş bilen oñ qol veziri ordığa kirip keptu. Padişah uniñ salam- tezimini ilik élip, azdin mundağ deptu:

Orijinal metne sadık kalınarak kelimesi kelimesine Türkiye Türkçesine aktarılmış ve noktalama işaretlerine müdahale edilmemiş metin:

Karahan bir gün tahta otursa, sakalı kaşınacak olmuş. O sakalını sıvazlayıp kaşımış, fakat kaşdıqça kaşıyası gelmiş. O çaresiz sakal tarağını alıp taramış, tarağın dişleri arasına bir yarım can bir pire yavrusu ilişip çıkmış. Padişah onu tutuverip şöyle düşünmüş: “Şuncacık bir küçük canı varın ısırması ne kadar zehirli- he?! O inek ya da deve olsa, ne kadar azap verici olur?!” Şu çağda bir iş için sağ kol veziri içeri girip gelmiş. Padişah onun selam tazim edişini alıp, biraz sonra şöyle demiş:

Türkiye Türkçesine aktarılmış, yazım ve noktalama işaretlerine kısmen müdahale edilmiş metin:

Karahan bir gün tahtında otururken sakalı kaşınmış. O sakalını sıvazlayıp kaşımış fakat kaşdıqça kaşıyası gelmiş. Çaresiz sakal tarağını alıp taramış, tarağın dişleri arasına ufacık bir pire yavrusu takılmış. Padişah onu tutmuş ve şöyle düşünmüş: “Buncacık bir hayvanın ısırması ne kadar zehirli! Eğer o, bir inek ya da deve kadar büyük olsaydı, ne kadar dehşet verici olurdu!” O anda bir iş için sağ kol veziri içeri girmiş ve padişaha selam vermiş. Padişah onun selamını kabul ettikten sonra şöyle demiş:

Sonuç olarak, aktarıcı metni aktarırken eğer sanatsal bir kaygı güdüyorsa metne ne kadar müdahale edildiğinin anlaşılması için metnin orijinal halini de vermelidir. Bu durum, bu metni kullanmak isteyen diğer araştırmacıların metne ne kadar müdahale edildiğini görmeleri bakımından önemli bir noktadır. Orijinal metine hiçbir şekilde müdahale edilmemeli, yazım ve noktalama işaretleri düzeltilmemelidir. Fakat metin estetik kaygı güdülmeden kelimesi kelimesine aktarılmış olsa da aktarıldığı lehçenin yazım kurallarına göre düzenlenmelidir.

Destan, masal ve efsane gibi halk bilgisi ürünleri, mensur ürünlerdir. Bunların metinlerine müdahale etmek manzum ürünlere müdahale etmekten daha kolaydır. Fakat manzum ürünlere müdahale etmek oldukça güçtür.

“Aktarıcı lehçeler arası aktarım yaparken manzum ürünlere ne kadar müdahale etmeli, estetik kaygı güdüp sanatsal üslubu yakalamalı mı, bu metinleri aktarmadan mı vermeli yoksa mensur bir aktarım yoluna mı gitmelidir?” gibi sorular, manzum türlerin aktarımında aktarıcının sınırları ve sorumlulukları meselesini ortaya çıkmaktadır.

Manzum türler, aktarımı en zor olanlardır. Ciddi sanatsal ve estetik kaygı güdülerek yaratılmış eserlerdir. Bu eserleri aktarmak yaratıcılık ister. Burada aktarıcı bu eserin yeniden yaratılmasını sağlayan bir yaratıcı konumundadır. Metin aslına yakın ve uygun kalıplar tutturularak verilmişse kısmen yaratım ama kalıp tutturulup aynı anlamı veren eş anlamlı kelimelerle bir aktarım yapılmışsa bu yeni bir yaratım demektir. Bunu başarmak ise sanatsal yeteneğe sahip olmayı gerektirir. Eğer metin büyük ölçüde anlaşılıyorsa orijinal metin verilmeli anlaşılmayan kelimeler ise dip notlarda açıklanmalıdır. Metin anlaşılmıyorsa orijinal metin aktarılmış şekli ile birlikte verilmelidir.

Aktarıcı Özbeklere ait aşağıdaki ninniyi aktarırken kelimesi kelimesine aktarma yoluna gitmiştir.

Ällä balam ällä-ya

Dikir-dikir oynasin

Tikän sengä kirmäsin,

Közi xalli bändäning,

Közi sengä tegmäsin,

Ällä-ya, ällä.

Solmaz, 2018:250).

Ninni yavrum, ninni ey,

Tıpış tıpış oynasin,

Diken sana batmasın,

Gözü benli kölenin

Gözü sana değmesin

Ninni ey, ninni (Temizkan;

Ak Boz Aygır

Çöl boyida démiseñ,

Komuş kepe démiseñ,

Bizniñ öyde çüşüp ket.

...

Ak Boz Aygır

Çöldeymiş demezen

Kamış kulübedir demezen

Bizim evde kal.

...

Türk Lehçeleriyle Yaratılmış Halk Bilgisi Ürünlerinin Aktarımında Yaşanan Problemler Üzerine Bir İnceleme

Ey natonuş bigane,
Öy tutupsen yegâne,
Yaman niyet bolmisañ,
Yürettiñmu pinhane.
(Yalçinkaya, 2018: 683;1309-1310).

Ey yabancı bigâne,
Ev tutmuşsun yegâne,
Kötü niyetli olmasan,
Dolaşır mıydın kuytuda

Bir Uygur masalı olan “Ak Boz Aygır” masalında masal kahramanının eşi Perizat ile cadı kızı arasında geçen atışma metni aktarıcı tarafından kelimesi kelimesine aktarılmıştır. Her ne kadar kelimesi kelimesine aktarılmış olsa da metindeki estetik üslup ve akıcılık kaybolmuştur.

Metinler Latin harflerine çevrilirken metnin aslı mutlaka verilmelidir. Aktarıcının kendisinden kaynaklanan hatalar böylece daha aza indirgenmiş olur. Eldeki malzemeyi kullanmak isteyen biri, aktarıcının metinlerindense asıl metni referans olarak kullanabilir.

Atasözleri, deyimler, maniler, şiirler aktarımı en zor olan metinlerdir. “Sanatsal kaygı yaşanarak yaratılmış bu metinleri aktarırken aynı ölçüyü tutturmak mümkün olacak mı? Eğer mümkün olmayacaksa bu metinler aktarılmadan mı verilmeli yoksa aktarıcının açıklayıcı notlarıyla mı verilmeli? Bu yollardan hangisi seçilmelidir?” gibi sorulara da cevap aranmalıdır.

“Külüktü mingen/ başkalar, (5+3) *Külüğe binen başkalar,*
Köp çapsa külük/ takşalar. (5+3) *Çok vursa külük alışır.*
Kürmögö batpay/ oturat, (5+3) *Kürke batmadan oturur,*
Sen okşogon/ kaşkalar. (4+3) *Senin benzediğin*
terbiyesizler”(Çeribaş, 2011:7).

Yukarıdaki örnek mani, Kırgız Türklerine ait bir manidir. Araştırmacı maniyi yapısal olarak incelemeye tabi tutmuştur. Mani metni hem Kırgızca hem de Türkçe’ye aktarılmış şekliyle verilmiştir. İnceleme ise Kırgızca metin üzerinde yapılmıştır. Kısacası her ne kadar aynı dil ailesine mensup topluluklar olsalar da yapısal incelemeler topluluğun konuştuğu lehçe ile

yaratılmış metin üzerinden yapılmalıdır. Türkü, ninni, mani gibi ezgili türlerde aktarım doğru yapılmış olsa da aktarılan metinlerin ritim, üslup ve estetik bakımdan kısmen yavan kaldığı görülmektedir. Şiirselliğin ön planda olduğu manzum türlerin aktarımı mensur türlere göre daha zordur. Bu tür sorunların en aza indirgenmesi için üzerinde çalışılan lehçeye hâkim olan bir danışman hocanın danışmanlığında çalışmak ya da o her iki lehçeyi konuşabilen birkaç akademisyen veya öğrencinin bir araya gelerek ortak çalışması daha iyi sonuçlar doğuracaktır.

Çalışmanın kültürel kodunun daha iyi anlaşılması ise ancak o lehçenin konuşulduğu yerde yaşamakla mümkün olacaktır. Halk bilgisi ürünleri, yaratımı tamamlanmış ve bitmiş ölü metinler değildir. Her icra edildiklerinde kısmen değişip dönüşmeye devam etmektedirler. Bu sebepten böylesi ürünler yerinde incelenmelidir. Uzun süre inceleme alanında bulunmuş olmak araştırmacıyı daha güvenilir sonuçlara ulaştıracaktır. Yakut destanları hakkında çalışma yapan bir araştırmacı böyle bir yol izleme imkânına sahip olursa elde edeceği sonuçlar daha güvenilir olacaktır. Türkiye’de Türk dünyası destanları ile ilgili herhangi bir bilimsel yazı yazacak bir araştırmacının tekrar tekrar aynı yoldan geçmesine gerek kalmayacaktır. Bilimsel çalışmaların hızlı yapılabilmesi ve ilerlemesi için yapılan her çalışma son derece büyük bir öneme sahiptir. Bu sebepten yapılan çalışmalara gereken hassasiyet gösterilmelidir.

Halk bilgisi ürünleri ele alınıp incelenirken içinde yaratıldıkları kültürel, tarihi ve coğrafik ortam hakkında bilgi sahibi olmak gerekir. Aksi takdirde Türk dünyasına ait bir destanı veya masalı karşılaştırmak oldukça zor olacaktır. Zaman zaman birbirinin zıddı gibi görünen durumlar ortaya çıkabilir. Türk dünyasına ait ortak bir destan olan Köroğlu Destanı’nı ele alacak olursak: Uygur anlatmalarında Köroğlu, Hz. Ali’nin olağanüstü güzel bir Uygur kızına bakıp ve kızın hamile kalmasıyla doğar. Özbek anlatmalarında ise Köroğlu Kızılbaş’lara karşı savaşır (Ekici, 2004) Şia mezhebi içinde olan Kızılbaş’lar için Hz. Ali önderdir. Aynı dinî inanca mensup oldukları halde neden Özbek destan kahramanı Köroğlu Kızılbaş’lara karşı savaşmaktadır. Böyle bir durumu analiz edebilmek için özellikle toplumların siyasi tarihini bilmek gerekir. Bunun temelinde aynı dönemde yaşayan Özbek Hanı Şeybanî Han ile Safavî Devleti hükümdarı olan Şah İsmail’in Horasan’a hâkim olmak için vermiş oldukları mücadele yatmaktadır (Togan, 1981; Çınar, 2011: 75-87).

Türk Lehçeleriyle Yaratılmış Halk Bilgisi Ürünlerinin Aktarımında Yaşanan Problemler Üzerine Bir İnceleme

Aktarıcının bilgi ve kültür düzeyi aktarılan metni etkiler. Aktarmada sadece gramer ve kelime bilmek, her zaman yeterli olmayabilir. Bu yüzden aktarıcı, ilgili lehçelerin kültürünü de çok iyi bilmelidir (Kara, 2009: 1060-1061).

Lehçeler arası aktarım yapılırken ele alınan halk bilgisi ürününün içinde yaratılmış olduğu sosyal ve kültürel ortam hakkında bilgi sahibi olmak gerekir. Aktarıcılarının yaşadığı sorunlardan biri de kaynaklara ulaşamamadır. Bunun birçok sebebi bulunmaktadır. Sorunları şu başlıklar altında sıralamak mümkündür: Alana siyasi nedenlerden dolayı çıkıp araştırma yapamamak, diplomatik sorunlar (vize sorunu), üniversiteler veya ülkeler arası iletişim yetersizliği, ulaşılabilir veri tabanlarının azlığı, teknolojiyi verimli kullanamama ve ekonomik sıkıntılar. Bütün bu sorunlar içinde yapılan çalışmalar ise bir yönüyle eksik kalmaktadır. Çoğu zaman araştırmacılar, çalışmaları elde ettikleri metinlerle sınırlı tutmak zorunda kalmaktadırlar. Performansa dayalı ürünleri sadece metin merkezli çalışmayla açıklamak yetersiz kalacaktır.

Lehçeler arası aktarım yaparken araştırmacıların yaşamış olduğu sorunlardan biri de malzemeyi yazıya geçirenlerden kaynaklanan yazınsal ve mantıksal hatalardır. Bir Uygur sihir masalı olan “Melike Maral” (Melike Maral Hékayesi, 2006: 52-90) masalını ele alacak olursak: Maral, geyik demektir. Mâr ise yılan demektir. Masal başından sonuna kadar yılanlardan yılanların şahından bahsetmektedir. Bu aslında “Şahmaran” masalıdır. Bu sorun, yazıya geçiren kişinin yazım hatasından kaynaklanan bir sorundur. Bunu metinden anlamak son derece basittir. Fakat bir diğer masal olan “Ayı İslan” (Éyik İslan, 2006: 127-136) adlı masal için bunu çözmek oldukça zor. Bu masal da bir sihir masalıdır. Masal kahramanın adı “İslan” mı yoksa “İslam” mı? Masalın kökeni Uygurların İslamiyet’i kabul ettikleri dönemden öncesine dayanmaktadır. Masalın icrası hakkında herhangi bir bilgi mevcut değil. Masal İslamî dönemde tekrar icra edildi mi, bilinmiyor. Bu yeniden yaratım sonucu masala eklenmiş İslamî bir unsur olabileceği gibi anlatıcının ya da yazıya geçiren kişinin kimliği ve misyonuyla ilgili de olabilir. Bu tür problemler lehçeler arası aktarımı daha da zorlaştırmaktadır.

Sözlüklerin yetersiz olması ise bir diğer sorundur. Türk dünyası lehçelerine ait sözlükler oldukça azdır. Bazı sözlükler ise yabancı dillerden Türkiye Türkçesi’ne çevrilmiştir. Birçok sözlük Rusça, Çince, Arapça ve

Farsça hazırlanmıştır. Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü de bunlardan biridir. Bu sözlük Emir Necipov Necip tarafından Rusça hazırlanmış ve İklil Kurban tarafından Türkiye Türkçesine çevrilmiştir.

Lehçeler arası aktarımlar yapıldığında aktarılan metnin; yaratım, kullanım ve aktarım bağlamı iyi analiz edilmelidir. Çalışmalar yukarıdaki sorunların farkında olarak yürütülmelidir.

SONUÇ

Zengin ve köklü bir tarihe ve kültüre sahip olan Türk toplulukları hakkında araştırma yapmak oldukça zordur. Türk toplulukları tarihi seyir içinde farklı milletlerle kaynaşıp, birbirinden farklı kültür ortamlarına girip farklı dinî inanç sistemlerine tabi olmuştur. Bazen isteyerek bazense zorla kendi dillerini bırakıp tabi oldukları ulusların dilleriyle konuşmak zorunda kalmışlardır. Alfabesini kullanıp dilini konuştukları bu ulusların dili ile halk bilgisi ürünlerini yaratmış ve nesilden nesile aktarmışlardır. Bu durum Türk toplulukları arasında kültürel kopuşa sebep olmuştur. Kültürel birliği sağlamak için atılması gereken adımlardan biri Türk topluluklarının konuştuğu ve yazı dilini kullandığı milletlerin dillerini öğrenmektir. Öncelikli öğrenilmesi gereken diller ise: Rusça, Çince, Arapça ve Farsçadır.

Tarihte Doğu Türkistan'da yaşayan Uygurlar günümüzde Çin, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Afganistan, Türkiye başta olmak üzere birçok ülkede yaşamaktadırlar. Bu bölgelerin birinde yaşayan Uygurlar ile ilgili elde edilen bilimsel bir veriyi tüm Uygur topluluğu için genellemek doğru olmaz. Farklı bölgelerde ve ülkelerde yaşayan Uygurlar o yaşadıkları ülkelerin dilleri, lehçeleriyle konuşuyor, üretiyor ve yazıyorlar. Farklı kültürler farklı ürünlerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Her ne kadar özünde hepsi Uygur topluluğu olmuş olsa da içinde yetiştikleri kültürel ortam birbirinden farklı olduğu için ortaya çıkan ürünler de birbirinden belli ölçüde farklı olacaktır. Aynı lehçe içinde bu denli farklılıkların olması lehçeler arası aktarımı zorlaştıran bir durumdur. Bu tür zorlukları aşmak için ele alınan topluluğun yerleştiği coğrafyayı, tarihini, siyasi ortamını, dinî inanç sistemini, dilini incelenmek gerekir.

Lehçeler arası aktarımı zorlaştıran bir diğer unsur ise sözlüklerin yetersiz oluşudur. Sözlük çalışmalarına hız verilmelidir. Bazı sözlükler ise

Türk Lehçeleriyle Yaratılmış Halk Bilgisi Ürünlerinin Aktarımında Yaşanan Problemler Üzerine Bir İnceleme

lehçenin kendisinden değil de başka dillerden çevrilmiştir. Örneğin Türkçeye çevrilen bazı sözlükler, Rusçadan çevrilmiştir. Bu sözlüklerin güvenilirliği tartışılmalıdır.

Teknoloji çağında yaşayan insanın teknolojinin nimetlerinden faydalanması hızlı ve seri üretimi sağlayacaktır. Türk Dil Kurumu gibi bilimsel ve güvenilir kurumların önderliğinde web sayfaları, forumlar açılmalı ve siteler kurulmalıdır. Bu sitelere üyelik belirli ölçütlere göre olmalıdır. Sitelere bilim insanları ve üniversite öğrencileri üye kabul edilmelidir. Lehçeler arası aktarım yapılırken sözlüklerin yetersiz kaldığı noktada siteye üye olanların yardımına başvurulmalıdır. Bağlamdan çıkarılması mümkün olmayan bir kelime ya da atasözü, deyim vb. şeyler sitede paylaşılmalı ve siteye üye olanlardan yardım alınmalıdır. Bu durumdan Türk dünyasından gelen öğrenciler haberdar edilmelidir. Onların yardımıyla veya kurumlar arası iletişimle Türk dünyasına ait üniversiteler ve kurumlar bu çalışmadan haberdar edilmeli ve etkin bir katılım sağlanmalıdır. Aksi takdirde birbirinden uzak düşen Türk toplulukları arasında kültür birliğini sağlamak oldukça güçleşecektir.

Aynı dili konuşan topluluklar arasında bu denli iletişim problemleri yaşanırken hızla modernleşen ve modernliğin getirmiş olduğu yozlaşmalara maruz kalan Türk dünyasında birliği sağlamak gelecekte daha da zor olacaktır.

Kültürel farklılıklar değerli görülmeli, birliği sağlamak adına var olan kültürü yok saymak, eskiye dönüş yapmak veya yeni ortak bir kültür yaratmaya çalışmak yapay ve yersiz bir çaba olacaktır. Toplulukların hafızalarına reset çekip onları birer robota çevirmektense hepsini lehçeleri, dinleri, kültürleriyle kabul etmek gerekir. Dil, bir toplumun hafızasıdır. Dilini kaybeden toplum hafızasını yani benliğini, kimliğini kaybeder. Atılabilecek adımlardan biri Türk dünyası içinde ortak çalışmaları arttırmaktır. Öğrenci değişim programlarıyla öğrenci alış verişini arttırmak gerekmektedir. Lisans, özellikle lehçeler arası çalışma yapan yüksek lisans ve doktora öğrencilerini çalışma yaptıkları lehçenin konuşulduğu ülkeye göndermek kültürel birliğin sağlanmasına büyük katkı sağlayacaktır.

Yabancı dil öğrenmek bilimsel çalışmalar için önemli ve gereklidir. Yabancı dil denilince Türkiye’de akla gelen ilk dil İngilizcedir. Oysaki Türk dünyası hakkında çalışma yapacak olan bir araştırmacı için öğrenilmesi

gereken diller Rusça, Çince, Arapça, Farsça ve Moğolca olmalıdır. Türklerin yaşadığı bölgelerde konuşulan ve hüküm süren diller bu dillerdir. Bu dillerden en az biri bilinmelidir. Bu dillerin Türk dünyası üzerinde yaratmış olduğu etkiyi veya erozyonu anlayabilmek için bu dillerin mantığını ve ruhunu bilmek gerekir.

Sonuç olarak ortaya çıkan sorunları aşmak için:

Üniversiteler arası iletişimi arttırmak, öğrenci değişim programlarına gerekli önemi vermek, öğrencileri ve akademisyenleri ekonomik olarak desteklemek,

Ortak projelere önem vermek, ortak veri tabanı oluşturmak,

Ortak alfabeğe geçişleri desteklemek,

Lehçelerin üniversitelerde öğrenilmesi için gerekli hassasiyeti göstermek,

Misafir akademisyenlerin durumunu gözden geçirmek,

Teknolojiden faydalanmak,

Vize problemlerini çözmek gerekir.

Yukarıdaki sorunlar halledildiği zaman Türk toplulukları arasındaki bilimsel çalışmalar artacak ve kültürel birliği sağlamak için en önemli adımlar da atılmış olacaktır. Bu çözümlerle lehçeler arası çalışma yapacak bilim insanları kısmen rahatlamış olacaktır. Bu sorunlar aktarıcının önündeki en büyük engellerdir. Bunlar dışında kalan sorunları aktarıcı; bilgisi, yeteneği, çalışma azmi ve yaratıcılığı ile çözmelidir.

Aktarıcı, lehçeler arası aktarım yaparken orijinal metni mutlaka vermelidir. Orijinal metin verildikten sonra aktarıcı metne belli ölçüde müdahale edebilir. Metni aktardığı lehçenin yazım kurallarına göre düzeltebilir. Metni kelimesi kelimesine aktarmasından doğacak ve akıcılığı etkileyecek unsurları gidermek için metne müdahale edebilir. Burada aktarıcı kısmen yaratıcı konumundadır. Aktarıcının yaratıcılığının ön plana çıktığı kısım manzum eserlerin aktarımı sırasında ortaya çıkar. Sonuç olarak aktarıcı editörden bir adım önde yarı yaratıcı konuma sahip bir kişidir.

Türk Lehçeleriyle Yaratılmış Halk Bilgisi Ürünlerinin Aktarımında Yaşanan Problemler Üzerine Bir İnceleme

KAYNAKLAR

- Akca, H. (2017). "Kumuk Türkçesi ile Türkiye Türkçesinde Yalancı Eş Değerler" *Türkbilig*, S. 33, 91-132.
- Alptekin, E. (1978). *Uygur Türkleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Ata, A. ve Tulum, M. M. (2013). *Uygur Türkçesi*. 2. Baskı. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Atsız Gökdağ, B. (1997). "Türk Dünyasında İletişim Dili" *Yeni Türkiye Dergisi*, S. 15, 216-220.
- Buran, A. ve Alkaya, E. (2013). *Çağdaş Türk Lehçeleri*. 9. Baskı. Akçağ Yayınları.
- Çeribaş, M. (2011). "Kırgız Sözlü Edebiyatında 'Akıyneke' Türü ile Türk Sözlü Edebiyatındaki Maniler Üzerine". *Kırgızistan: Akademik Bakış Dergisi*, S. 27, 1-19.
- Çınar, G. K. (2011). "İki Büyük Türk Hakanı Şah İsmail ve Şeybani Han Arasındaki Söz Düellosu". *History Studies*, S. 3/2, 75-87.
- Ebey, A. ve Emin E. (2006). Aşk Boz Aygır. Yéril Təşim Yéril. *Uygur Həlğ Çöçekleri*. Urumçi. Şıncan Həlğ Neşriyati, 225- 263.
- Ebey, A. ve Emin E. (2006). Bu Kız Kimge Teelük. Buğa Mozaylaptu. *Uygur Həlğ Çöçekleri*. Urumçi. Şıncan Həlğ Neşriyati, 111-116.
- Ebey, A. ve Emin E. (2006). Éyik İslan. Hüvey Batur. *Uygur Həlğ Çöçekleri*. Urumçi. Şıncan Həlğ Neşriyati, 127- 136.
- Ebey, A. ve Emin E. (2006). Melike Aytilla Bilen Şehzade Reveydulla. *Kılıç Batur. Uygur Həlğ Çöçekleri*. Urumçi. Şıncan Həlğ Neşriyati, 217- 254.
- Ebey, A. ve Emin E. (2006). Melike Maral Hékeyesi. Ecdiha Yiğit. *Uygur Həlğ Çöçekleri*. Urumçi. Şıncan Həlğ Neşriyati, 52- 90.
- Ekici, M. (2004). *Türk Dünyası Köroğlu (İlk Kol)*. Akçağ Yayınları.
- Ercilasun, A. B. Ed. (2007). *Türk Lehçeleri Grameri*. Akçağ Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2015). Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi. 15. Baskı. Akçağ Yayınları.
- Gömeç, S. (2015). *Uygur Türkleri Tarihi ve Kültürü*. 2. Baskı. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Günay, U. T. (2007). *Türlerin Tarihi. -Geçmişten Geleceğe-*. 2. Baskı. Ankara: Akçağ Yayınları.
- İnayet, A. (2010). "Bir Medeniyet Havzası Olarak Doğu Türkistan" *Hür Doğu Türkistan Sempozyumu*. İHH Yardım Vakfı,13-26.
- Kara, M. (2009). "Lehçeler Arası Aktarmalarda Temel Sorunlar. *Turkish Studies*. S. 4/4, 1056-1082.
- Kaşgarlı, S. M. (2004). *Çağdaş Uygur Türklerinin Edebiyatı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kaymaz, Z. (2006). "Türk Dünyası ve Ortak İletişim Dili Sorunu." *Türkçenin Çağdaş Sorunları*. Ed. Gürer Gülsevin; Erdoğan Boz. 2. Baskı. Ankara: Gazi Kitabevi, 223-236.
- Naskali, E. G. (1997). "Türk Dünyası ve Ortak Dil" *Yeni Türkiye Dergisi*. S. 15, 196-198.

- Özakdağ, N. (2016). "Gagauz Türkçesinden Türkiye Türkçesine Yapılan Aktarmalarda Karşılaşılan Bazı Sorunlar" *Hamdullah Suphi ve Gagauzlar*. Ed. Mehmet Şahingöz ve Alper Alp. Ankara: Türk Yurdu Yayınları, 195-209.
- Temizkan, M. ve Solmaz, E. (2018). "Anadolu ve Özbek Sahası Ninnilerinin Yapı-Şekil, Konu-İçerik ve İşlevi Bağlamında Karşılaştırması Üzerine Bir Deneme" *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Bahar, S. 45, ss. 239-254.
- Togan, Z V. (1981). *Bugünkü Türkili (Türkistan) ve Yakın Tarihi*. I. Cilt. 2. Baskı. İstanbul: Enderun Yayınları.
- Uğurlu, M. (2012). "Türk Lehçeleri Arasında Benzer Kelimelerin Eş Değerlik Durumu" *Turkish Studies*, S. 7/4, 215-222.
- Yalçinkaya, F. (2018) *Uygur Sihar Masallarının Tip ve Motif Yapısı Bakımından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yasin, Y. (2011). "Uygur Yazısının Tarihi Dönemleri ve Yayıldığı Bölgelere Bir Bakış." *Dil Araştırmaları*, Güz, 91-103.
- Yazıcı Ersoy, H. (2012). *Başkurt Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde Yalancı Eş Değerler*. Ankara: Gazi Kitabevi.